

DOI 10.4467/2543733XSSB.19.009.11408

AGATA KRZYWDZIŃSKA
Instytut Rosji i Europy Wschodniej UJ
Uniwersytet Jagielloński

WIZERUNEK POLSKI W ROSYJSKIEJ PRASIE W PRZEDEDNIU ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI (SZKIC PROBLEMATYKI NA BAZIE „IZWIESTII” I „PRAWDY”)

**The Image of Poland in the Russian Press
on the Eve of Regaining Independence
(Draft of the Problem Based on „Izvestia” and „Pravda”)**

Summary

The present article attempts to present the synthetic picture of Poland in “Izvestia” and “Pravda” in 1917.

Key-words: Russian press, regaining independence, image of Poland

Słowa kluczowe: prasa rosyjska, odzyskanie niepodległości, wizerunek Polski

I. Przedmiot analizy prasowej

Analizie poddane zostały wybrane artykuły prasowe publikowane w dwóch tytułach prasy codziennej w Rosji w 1917 roku, w czasie niezwykle skomplikowanym politycznie i społecznie dla Rosji i podległego mu Królestwa Polskiego. Dotarcie do wszystkich materiałów źródłowych z 1917 roku jest wysoce utrudnione dla badacza w Polsce, natomiast w Rosji pozostały już nieliczne oryginalne egzemplarze wybranych gazet, co powoduje, że jest to zaledwie szkic problematyki, a zaprezentowana analiza ma charakter cząstkowy i nie może stanowić w pełni całościowego obrazu Polski i Polaków z tamtego okresu.

II. Krótka charakterystyka sytuacji polityczno-społecznej

Warto przypomnieć podstawowe fakty z roku 1917, by skonfrontować je z informacjami prasowymi rosyjskich dzienników, poświęconymi polskiej tematyce. Królestwo Polskie istniało wówczas jako państwo w pełni zależne od Rosji, którą w ciągu roku wstrząsnęły aż dwa przewroty rewolucyjne. Rewolucja lutowa doprowadziła do obalenia monarchii i przejścia władzy przez Rząd Tymczasowy¹. Powołano do życia rady delegatów żołnierskich i robotniczych, a największe znaczenie uzyskała wówczas Piotrogradzka Rada Delegatów Robotniczych i Żołnierskich².

Skutkiem rewolucji tysiące Polaków zostało uwolnionych z więzień albo powróciło z zesłania, co przełożyło się na znaczny wzrost ich aktywności politycznej oraz dążeń niepodległościowych³.

W listopadzie 1917 roku (tj. w październiku według kalendarza juliańskiego) w Rosji doszło do kolejnej rewolucji, obalenia Rządu Tymczasowego, przejścia władzy przez bolszewików i proklamacji republiki radzieckiej⁴. Dnia 10 listopada nowa Rada Komisarzy Ludowych wydała jako jedno z pierwszych postanowień „Dekret o prasie”, przywracający cenzurę zniesioną przez rewolucję lutową, a zabraniający jednocześnie wydań o charakterze kontrrewolucyjnym⁵. Należy nadmienić, że w rewolucji brało udział tysiące polskich rewolucjonistów, wierzących w odbudowę niepodległego państwa polskiego. Okazało się jednak, że musiało upłynąć jeszcze dziesięć miesięcy, do sierpnia 1918 roku, by Rosja anulowała traktaty rozbiorowe; niemniej relacje sąsiedzkie i tak nie uległy poprawie⁶.

III. Charakterystyka analizowanych gazet i artykułów

Ad. 1 „Izwestija”

Dla nowo powstałej po rewolucji lutowej Rady Piotrogradzkiej stworzono specjalnie organ prasowy, zatytułowany „Извѣстія Петроградскаго совѣта рабочихъ депутатовъ (w tłumaczeniu dosłownym „Wiadomości Piotrogradzkiej Rady roboczych i żołnierskich deputatów”)⁷. Jego pierwszy numer ukazał się 28 lutego (13 marca) 1917 roku.

Interesujące jest, że redakcję gazety umieszczono w budynku, w którym wcześniej mieściła się redakcja gazety „Kopiejka”. Warto odnotować, że wraz z przeniesieniem rządu z Piotrogradu do Moskwy w 1918 roku również redakcja gazety „Извѣстія...” zmieniła adres na moskiewski.

¹ J. Smaga, *Rosja w 20 stuleciu*, Kraków 2001, s. 19.

² Ibidem, s. 25.

³ Prof. Andrzej Andrusiewicz, historyk dziejów Europy Wschodniej, wskazał w jednym z wywiadów, że liczba Polaków mieszkających w Rosji w tamtym czasie wynosiła 4 mln. Źródło: *Nie tylko Dzierżyński*, „Tygodnik Przegląd”, 11 grudnia 2017 r. <https://www.tygodnikprzeglad.pl/nie-tylko-dzierzynski/> Data dostępu: 2018.12.29.

⁴ J. Smaga, op. cit., s. 27, 28.

⁵ J. Adamowski, *Rosyjskie media i dziennikarstwo czasów przelomu (1985–1997)*, Warszawa 1998, s. 53.

⁶ A. Andruszewicz, *Nie tylko Dzierżyński* [w:] „Tygodnik Przegląd” 11 grudnia 2017 r., rozmowę przeprowadził P. Dybicz, <https://www.tygodnikprzeglad.pl/nie-tylko-dzierzynski/> Data dostępu: 2018.12.29.

⁷ „Izwestija”, nr 209, 28 X 1917 r.

Gazeta stała się oficjalnym organem prasowym, w którym drukowano najważniejsze dokumenty prawne, analizy i komentarze. To „Izwestija” opublikowały najistotniejsze dokumenty rewolucji październikowej, między innymi „Dekret o ziemi”, ogłoszony 8 listopada 1917 przez Ogólnorosyjski Zjazd Rad, który znosił prywatną własność ziemi, czy specyficznym rozumianym przez bolszewików „Dekret o pokoju”, który wzywał narody walczące do wyrzeczenia się aneksji i zaborów⁸.

„Izwestija” szybko nazwano gazetą rosyjskiej inteligencji, ponieważ stała się forum wypowiedzi znanych pisarzy i poetów (m.in. Włodzimierza Majakowskiego, Maksima Gorkiego). Niewątpliwie wpływ na zawartość tematyczną i ogólny wydźwięk polityczny „Izwestii” miał ich pierwszy redaktor naczelny, Jurij Michajłowicz Stieklów, członek partii komunistycznej od 1893 roku i aktywny uczestnik rewolucji 1905–1907 w Rosji. Publikował w gazetach bolszewickich „Звезда” i „Правда”⁹. W 1910 roku Stieklów został postawiony przez Piotra Stołypina, premiera i ministra spraw wewnętrznych Rosji, przed alternatywą – albo uda się na Syberię, albo za granicę. Zdecydowawszy się na wyjazd zagraniczny, wszedł w skład paryskiej sekcji bolszewików¹⁰. W czasie rewolucji lutowej 1917 roku został wybrany na członka komitetu wykonawczego Rady Piotrogradzkiej¹¹.

„Izwestija” od początku publikowały – oprócz dekretów i odezwo, artykuły naświetlające bieżącą sytuację polityczno-społeczną w Rosji i w znacznie mniejszym stopniu za granicą.

Wydarzenia wewnętrzne 1917 roku całkowicie pochłonęły uwagę redaktorów „Izwestii”, którzy w swych tekstach skupiali się na nacjonalizacji fabryk, banków czy cerkwi. Warto nadmienić, że wówczas bolszewicy rozpoczęli prześladowanie partii niebolszewickich (w tym socjalistycznych – eserowców i mienszewików), dochodziło do aresztowań, zabójstw i zmuszania ich członków do emigracji.

„Izwestija” pisały o krajach sojuszniczych, poruszając sprawy proletariackie, propagując bolszewizm, rozpowszechniając idee socjalistyczne. Pytanie zatem kluczowe, czy Polska była wówczas przedmiotem zainteresowania „Izwestii” i w jakim stopniu? Pobieżna analiza wybranych artykułów prasowych pokazuje, że Polska i Polacy nie stanowili ważnego punktu odniesienia dla redaktorów w roku 1917. Polska wspomniana była tylko w kontekście wewnętrznych wydarzeń politycznych, zdecydowanie ważniejsze miejsce w rubrykach zagranicznych zajmowały takie kraje jak Francja i stosunki rosyjsko-francuskie. Brakowało przychylnych artykułów i pogłębionych analiz dotyczących sytuacji w Polsce. Gdy temat rewolucji obejmował inne narody, pojawiały się polskie nazwiska działaczy rewolucyjnych i apele o integrację środowisk bolszewickich. O Polsce wspomniano w kontekście obalonej władzy carskiej. Odezwy rewolucyjne, drukowane na pierwszych stronach gazety, miały na celu całkowite zdyskredytowanie władz carskich. Redaktorzy i publicyści obwiniali władze carskie o głód, wojnę domową i doprowadzenie narodu do desperackiego wyjścia na ulice miast. Relacje z posiedzeń Rady Piotrogradzkiej,

⁸ „Izwestija”, nr 208, 27 X 1917 r.

⁹ <https://eleven.co.il/jews-of-russia/public-life/13946/> Dostęp: 2018.12.29.

¹⁰ Do 2017 roku zachowały się w Rosji dwa oryginalne egzemplarze pierwszego numeru gazety z 1917 roku. Rosjanie podkreślają, że od tego roku zmienił się format gazety, ale nie zmieniła się zawartość – dziennik nadal prezentuje oficjalne stanowiska władz rosyjskich. Ponadto gazeta znajduje się w czołówkach rankingów cytawalności wśród innych dzienników rosyjskich.

¹¹ http://porto-fr.odessa.ua/index.php?art_num=art018&year=2006&numb=02 Dostęp [2019.09.10].

uchwalane dekryty oraz apele do towarzyszy partyjnych zdominowały całkowicie treść gazety w 1917 roku. Tytuły artykułów z tamtego okresu były silnie propagandowe, zwykle miały charakter odezwo (np. „Do mieszkańców Piotrogradu i Rosji”¹²), i były powtarzalne w treści.

Ad. 2 „Prawda”

„Prawda” to dziennik, który podobnie jak „Izwestija” pojawił się z inicjatywy politycznej. Decyzja w sprawie utworzenia masowej gazety dla klasy robotniczej zapadła na Ogólnorosyjskiej Konferencji frakcji bolszewickiej Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji SDPRR(b) w styczniu 1912 roku w Pradze. Pierwszy numer dziennika wyszedł w Petersburgu 5 maja (w dzień urodzin Karola Marksa), a nakład sięgał średnio 40 tysięcy egzemplarzy¹³. Pierwszym redaktorem naczelnym został Mikołaj Polietajew, rewolucjonista i bolszewik, który plan organizacji nowej gazety uzgodnił wspólnie z Włodzimierzem Leninem.

„Prawda”, w numerach 14 i 15 z 21 i 22 marca 1917 roku, opublikowała tezy Lenina dotyczące rewolucji, ale jak pisze polski historyk Józef Smaga, na początku przyjęto je sceptycznie:

(...) Jeszcze z Zurychu wysłał on do „Prawdy” *Listy z daleka*, ale zamieszczono – i to w wersji skróconej – z pięciu tylko pierwszy, bowiem wyrażane w nim myśli wydawały się awanturnictwem. Wśród redaktorów – cenzorów „Prawdy” był również Stalin. Podobne postulaty z „Tez kwietniowych”, które autor wygłosił w Piotrogradzie, z równą trudnością przebijały się do świadomości bolszewików. Opublikowane trzy dni później w „Prawdzie”, opatrzone komentarzem redakcyjnym: „nie do przyjęcia”¹⁴.

Nakład „Prawdy”, która odegrała decydującą rolę w propagowaniu idei bolszewickich przed rewolucją październikową, wzrósł wtedy znacząco do 100 tysięcy egzemplarzy. Nic dziwnego, że po przewrocie rewolucyjnym gazetę uznano za najważniejszy tytuł prasowy w kraju. Redaktorzy gazety uważają do dziś, że historia gazety „Prawda” oddaje historię rewolucji, a jej wpływ nie ograniczył się tylko i wyłącznie do członków partii, ale obejmował sporą część społeczeństwa.

W odróżnieniu od „Izwestii” w „Prawdzie” w 1917 roku pojawiło się kilka osobnych, a nie kontekstowych artykułów dotyczących Polski i Polaków, pokazujących ich wyłącznie z perspektywy partyjnej i bolszewickiej.

W skierowanej do narodu polskiego rezolucji, zamieszczonej na pierwszej stronie 10 numeru „Prawdy”, z 16 marca 1917, stwierdzono, że choć carski reżim niszczył polski naród na równi z rosyjskim, to teraz Piotrogradzka Rada Żołnierskich Deputatów oświadcza, że Polska ma prawo być krajem niezależnym i przesyła Polakom braterskie pozdrowienia¹⁵.

¹² „Izwestija”, nr 1-28 II 1917 Dostęp 2019.09.09.

¹³ <http://gazeta-pravda.ru/history/> Dostęp 2018.12.28.

¹⁴ J. Smaga, op. cit., s. 26. *Listy z daleka*, 21 i 22 marca 1917 r. „Правда” Nr 14 i 15 <http://www.revarchiv.narod.ru/vladimilitch/lenin31/lettre1.html> Dostęp [2019.09.10].

¹⁵ „Prawda”, nr 10, 16 marca 1917 r.

Fragment odezwy do narodu polskiego 16 marca 1917 roku gazeta pisze o niezależności Polski
(Źródło: https://www.bbc.com/russian/russia/2012/05/120417_pravda_jubilee)

Kolejny tekst poświęcony Polakom dotyczył spotkania 3 marca 1917 r. członków socjaldemokracji Polski i Litwy, głównie ludzi uwolnionych z więzień po rewolucji. Uczestnicy spotkania jednogłośnie stwierdzili, że interesy polskiego proletariatu i całego narodu rosyjskiego wyrażane są przez rosyjski proletariat. A głównym hasłem propagowanym przez proletariat jest całkowite zniszczenie starego absolutyzmu.

(...) Rosyjski proletariat powinien zwrócić się do proletariatu wszystkich walczących krajów z odezwą obalenia ich przestępczych rządów dla przerwania spowodowanej przez nich krwawej rzeźni i ustanowienia braterskich związków między narodami¹⁶.

„Prawda” wspomniała jeszcze o Polsce przy okazji ustawicznego pisania o rewolucji. W ocenie redaktorów Polacy, których przewrót wyprowadził na ulice, teraz powinni zrzucić jarzmo niemieckiego militarysty. Zwycięstwo rewolucji jest uzależnione od rozwoju ruchu robotniczego¹⁷.

IV. Podsumowanie

Analiza jakościowa wybranych tekstów prasowych z „Izwestii” i „Prawdy” pokazuje w pełni zideologizowaną perspektywę dziennikarską: niewielką liczbę artykułów poświęconych sprawom polskim w redakcji „Izwestii”, a nieco większą liczbę w redakcji „Prawdy”. Zarówno liczba opublikowanych tekstów poświęconych Polsce i Polakom w 1917 roku, jak i sposób pisania o niej odzwierciedla negatywne podejście do kwestii polskiej. „Prawda”, która szybko stała się symbolem sowieckiej propagandy, skupiła się na propagowaniu Polski bolszewickiej – o Polakach pisano pozytywnie tylko w kontekście tworzenia grup robotniczych, rozpowszechniania idei socjalistycznych i rewolucyjnych. Poza tym – jak podkreślano – gdyby wśród Polaków zwyciężyły idee rewolucyjne, trudna sytuacja

¹⁶ „Prawda”, nr 6, 1917 r., s. 62.

¹⁷ „Prawda”, nr 41, 9 maja 1917, s. 216.

Polski mogłaby ulec zmianie. Zwraca uwagę brak pogłębionych tekstów analitycznych, a powierzchowne opisywanie Polski w kontekście partyjnym. Zideologizowane tytuły prasowe, bezkrytycznie propagujące bolszewizm, nie mogły zatem wносить obiektywnej wiedzy rosyjskim czytelnikom, budowały tylko stereotypowe wyobrażenie o Polsce i Polakach.

Bibliografia przedmiotu i podmiotu:

Adamowski J., *Rosyjskie media i dziennikarstwo czasów przelomu (1985–1997)*, Warszawa 1998, s. 53.

Andruszewicz A., *Nie tylko Dzierżyński*, „Tygodnik Przegląd”, 11 grudnia 2017 r., roz. przepr. P. Dybicz, <https://www.tygodnikprzeglad.pl/nie-tylko-dzierzynski/> Data dostępu: 2018.12.29

Smaga J., *Rosja w 20 stuleciu*, Kraków 2001.

„Izwestija”, nr 209, 28 października 1917 r.

„Izwestija”, nr 208, 27 października 1917 r.

„Prawda”, nr 10, 16 marca 1917 r.

„Prawda”, nr 38, 5 maja 1917 r.

„Prawda”, nr 41, 9 maja 1917 r.

„Prawda”, nr 14 i 15, 21 i 22 marca 1917 r.

Netografia:

https://www.bbc.com/russian/russia/2012/05/120417_pravda_jubilee

<https://eleven.co.il/jews-of-russia/public-life/13946/>

<http://gazeta-pravda.ru/history/>

<http://istmat.info/node/28027> (Archiwum wydań „Prawdy” z 1917 r.)

https://100.iz.ru/Gallery?gallery_id=8753 (Dekrety o pokoju i o ziemi z 1917 r.)

https://www.bbc.com/russian/russia/2012/05/120417_pravda_jubilee

<http://www.revarchiv.narod.ru/vladimilitch/lenin31/lettrel.html>

Agata Krzywdzińska, doktor, wykładowca, adiunkt w Instytucie Rosji i Europy Wschodniej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Prowadzi zajęcia poświęcone rosyjskiemu systemowi medialnemu, obrazowi Polski w rosyjskich mediach, obszarowi euroazjatyckiemu w przekazach medialnych, manipulacji w kulturze medialnej, ideach oraz ideologiach współczesnej Rosji.

Dodatkowe zainteresowanie naukowe autorki: rosyjski model telewizji a amerykański model telewizji; dziennikarstwo śledcze i dziennikarstwo naukowe.

agata.krzywdzinska@uj.edu.pl

ORCID 0000-0002-9301-7332